

Διαφθορά και Ακεραιότητα στο πλαίσιο της Διακυβέρνησης

Παναγιώτης Καρκατούλης*

1. Εισαγωγή

Πολιτική διαφθορά: «Η κατάχρηση της λαϊκής εξουσίας από τους πολιτικούς ηγέτες με σκοπό τον προσπορισμό ιδιωτικού οφέλους σ' αυτούς».

Η κλίμακα του προβλήματος:

- Ο Mohamed Suharto, ηγέτης της Ινδονησίας, συσσώρευσε ιδιωτικό πλούτο της τάξης των 35 δις δολαρίων σε μια χώρα που το ΑΕΠ είναι μικρότερο από 700\$ κατά κεφαλή.
- Από τις 146 χώρες που περιλαμβάνονται στον Δείκτη Διαφθοράς της Διεθνούς Διαφάνειας οι 106 έχουν βαθμό καθαρότητας κάτω από 5 με άριστα το 10.
- Η οξύτερη εμφάνιση της διαφθοράς καταγράφεται στο Μπαγκλαντές, Αϊτή, Νιγηρία, Τσαντ, Αζερμπαϊτζάν και Παραγουάη (έχουν με άριστα το 10 στον Δείκτη Διαφθοράς της Transparency International λιγότερο από 2) με μόνο κοινό ότι είναι φτωχές χώρες.
- Οι χώρες που βαθμολογούνται με περισσότερο από εννέα (που πρακτικά σημαίνει ότι δεν υφίσταται σ' αυτές διαφθορά) είναι όλες πλούσιες χώρες (Φινλανδία, Νέα Ζηλανδία, Δανία, Ισλανδία, Σιγκαπούρη, Σουηδία και Ελβετία).
- Οι σημαντικότερες περιοχές πολιτικών που εκδηλώνεται η διαφθορά είναι οι δημόσιες συμβάσεις, η ενέργεια και τα όπλα.

2. Η διαφθορά ως μελετητικό και ερευνητικό αντικείμενο

Η διαφθορά σε μεταβατικές περιόδους έχει αποτελέσει αντικείμενο πολλών συστηματικών μελετών των ειδικών, ιδιαίτερα στις λεγόμενες χώρες του δεύτερου κόσμου, δηλαδή του πρώην «υπαρκτού σοσιαλισμού», στις οποίες το φαινόμενο έχει λάβει εξαιρετικά μεγάλες διαστάσεις.

Οι μελέτες που πραγματοποιήθηκαν από οργανισμούς με εμπειρία στη μελέτη της διαφθοράς, όπως η Παγκόσμια Τράπεζα, έδειξαν ότι:

- Το φαινόμενο δεν είναι μονοδιάστατο, αλλά εκδηλώνεται με διαφορετικές όψεις σε κάθε χώρα, και συνεπώς η αντιμετώπισή του πρέπει να ποικίλλει.

---

* Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Bielefeld, Ειδικός Επιστήμων Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Καθηγητής Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης.

- Η λεγόμενη «μεγάλη διαφθορά» (grand corruption) εκδηλώνεται, ιδίως, στους τομείς των δημοσίων έργων και των προμηθειών, ενώ η μικρότερης κλίμακας διαφθορά εμφανίζεται στο επίπεδο των υπηρεσιών, στις οποίες καταγράφεται μεγάλης έκτασης δωροληψία.
- Η διαφθορά δεν αποτελεί απλώς και μόνο μια καταδικαστέα ατομική, προσωπική συμπεριφορά, αλλά μια εδραιωμένη κοινωνική συμπεριφορά, η οποία έχει αποκτήσει, σε ορισμένες χώρες, θεσμική υπόσταση και εκπροσώπηση.
- Τα κοινωνικά στρώματα που πλήττονται περισσότερο από τη διαφθορά είναι τα χαμηλότερα και τα πτωχότερα¹.

Οι μελέτες αυτές, με τις οποίες μετράται και, εν τέλει, υποστασιοποιείται οικονομικά και κοινωνικά η διαφθορά, αποβάλλοντας τον ηθικολογικο-μεταφυσικό της χαρακτήρα, έχουν συμβάλει σημαντικά στην περιστολή του σκεπτικισμού που συχνά εκδηλώνεται σε σχέση με τις δυνατότητες καταπολέμησής της. Το εγχείρημα του ελέγχου και της εξάλειψης της διαφθοράς παραμένει, βεβαίως, ιδιαίτερα δύσκολο και πολύπλοκο. Η πολιτική κατά της διαφθοράς περιλαμβάνει τον επώδυνο αναπροσδιορισμό του συνόλου των καθημερινών πρακτικών και όχι μόνο του στρατηγικού οράματος και των στόχων των οργανώσεων και μπορεί να επιτευχθεί μόνο με συγκεκριμένες πολιτικές και οικονομικές παρεμβάσεις².

Η μέτρηση της διαφθοράς είναι μια εξόχως πολύπλοκη πολύ-παραγοντική διαδικασία η οποία διαρκώς εμπλουτίζεται και εξελίσσεται. Δεν υπάρχει μια σταθερή μεθοδολογία για τη μέτρησή της- υπάρχει ένα πλέγμα στατιστικών υπολογισμών, συμμετοχικής παρατήρησης και καταγραφής στάσεων επιλεγμένων κοινωνικών ομάδων (επιχειρηματιών, πολιτικών, δημοσίων λειτουργών, ακαδημαϊκών και ειδικών αναλυτών διακινδύνευσης) το οποίο καταλήγει σε μια «αντίληψη» της διαφθοράς (γι' αυτό και ο σχετικός δείκτης της Διεθνούς Διαφάνειας αποκαλείται «Corruption **Perceptions** Index»). Σήμερα, διαθέτουμε σημαντικά ευρήματα ιδίως από συγκριτικές μελέτες για τις επιπτώσεις της διαφθοράς στο επενδυτικό κλίμα και την γραφειοκρατία στη δημόσια διοίκηση. Σημαντικά επίσης ευρήματα υπάρχουν, ιδίως μέσα από τις μελέτες της Παγκόσμιας Τράπεζας, για τις αρνητικές επιπτώσεις της διαφθοράς στα φτωχότερα εισοδήματα.

---

¹ Kaufmann, D./ Pradham, S. & Ryterman, R., *New frontiers in diagnosing and combating corruption*, PREM Notes No 7, October 1998, The World Bank.

² Kaufmann, D., *New Empirical Frontiers in Fighting Corruption and Improving Governance*, εισήγηση στο: OSCE Economic Forum, *Good Governance Against the Background of Globalisation*, Brussels 30-31 January 2001, www.worldbank.org/wbi/governance/pdf/osce_text.pdf.

3. Πιθανολογούμενες αιτίες της διαφθοράς

Μέσα από μια πληθώρα αιτιών, καθεμιά από τις οποίες αποτελεί ένα αυτοτελές ερευνητικό αντικείμενο, θα περιοριστούμε σήμερα στην παρουσίαση μιας περίπτωσης μέσα από την οποία θα θεματοποιηθούν τέσσερις διαφορετικές αιτίες της διαφθοράς: η ελεύθερη οικονομία, η γεωγραφική θέση, η ράτσα και ο πόλεμος.

3.1. Μια μελέτη περίπτωσης: Διαφθορά και οργανωμένο έγκλημα στα Δυτικά Βαλκάνια

Παίρνοντας ως συγκεκριμένο παράδειγμα τα Δυτικά Βαλκάνια, και ειδικότερα την διάλυση της Γιουγκοσλαβίας του Τίτο, μπορούμε να δούμε με σαφήνεια τη σχέση της πολιτικής με την διαφθορά και ειδικότερα με την πιο επιθετική της μορφή που είναι το οργανωμένο έγκλημα.

- Προϋπόθεση της ύπαρξης τέτοιου τύπου διαφθοράς είναι η διάλυση των κρατικών δομών και η επακόλουθη διαμάχη μεταξύ οργανωμένων ενόπλων ομάδων η οποία μπορεί να πάρει και τη μορφή εμφυλίου πολέμου- στον βαθμό που εκφεύγει του ελέγχου της τοπικής ή διεθνούς κοινότητας.
- Η ύπαρξη ασθενικών κρατικών οντοτήτων, οι οποίες δεν διαθέτουν στοιχειώδεις μηχανισμούς ελέγχου των συνόρων τους ευνοεί επίσης την ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος.
- Παίκτες που συμμετέχουν σ' αυτό το εξαιρετικά δύσκολο αλλά οπωσδήποτε προσοδοφόρο «άθλο» είναι: Πολιτικές ελίτ που αναδεικνύονται μέσα από την εμπόλεμη κατάσταση, ομάδες των δυνάμεων ασφαλείας οι οποίες βρίσκονται εκεί για να επιβάλλουν την ειρήνη και τη συμφιλίωση, τοπικές και υπερ-εθνικές δομές οργανωμένου εγκλήματος και «μεσαία» κυρίως επίπεδα διεφθαρμένων δημοσίων υπαλλήλων.

Πολιτικές που υποθάλπουν την ανάπτυξη αυτού του τύπου της διαφθοράς είναι τα εμπορικά εμπάργκο -παρατηρείται σημαντική έξαρση του δια-συνοριακού οργανωμένου εγκλήματος στον τομέα της λαθρεμπορίας όπλων και πετρελαίου με ενεργοποιούμενα κυκλώματα από γειτονικές χώρες.

Δεν πρέπει, συναφώς, να παραβλέπεται το γεγονός του προσπορισμού σημαντικού εισοδήματος, ιδίως για τους κατοίκους των παραμεθόριων περιοχών, οι οποίοι συμμετέχουν στην λαθρεμπορία και εξυπηρετούν παντοειδώς τα κυκλώματα του οργανωμένου εγκλήματος. Υπολογίζεται ότι λόγω της μικρής κλίμακας των Βαλκανικών οικονομιών, η αξία των αγαθών που ανταλλάσσονται μεταξύ των χωρών της περιοχής, ανέρχεται στο 85% του ΑΕΠ τους. Υπολογίζεται επίσης ότι λόγω των παράνομων εισαγωγών και εξαγωγών, οι χώρες της περιοχής έχασαν περισσότερα απ' όσα ήταν τα

έσοδά τους από τις ιδιωτικοποιήσεις που επεχείρησαν μετά τη πώση του κομμουνισμού³.

- Εάν δεν επιτευχθεί πλήρης εξουδετέρωση των κυκλωμάτων του οργανωμένου εγκλήματος, τότε πιθανά μέτρα φιλελευθεροποίησης και κινητικότητας μεταξύ των κρατών (π.χ. κατάργηση βίζας, εμπορικών θεωρήσεων και επισταμένων αστυνομικών ελέγχων) καταλήγουν υπέρ των κυκλωμάτων του οργανωμένου εγκλήματος.

Σε κάθε περίπτωση, οι παράνομες δολοηψίες που στηρίζουν και στηρίζονται από κυκλώματα διαφθοράς επηρεάζουν καθοριστικά κάθε προσπάθεια οικονομικής εξυγίανσης. Σήμερα, δεν πρέπει να παραβλέπεται ότι η «γκρίζα» παρα-οικονομία εκτείνεται από το 30 έως και 50% των Βαλκανικών οικονομιών.

- Η επιτυχία των εγκληματικών δικτύων διασφαλίζεται με την ενεργή υποστήριξη οργανωμένων ομάδων ομοϊδεατών τους από το εξωτερικό. Για να θυμηθούμε το παράδειγμα του εμφυλίου στην Πρώην Γιουγκοσλαβία, να θυμίσουμε ότι το δίκτυο που προμήθευε όπλα στους Κροάτες είχε έδρα την Αργεντινή. Μόνο στο διάστημα 1993-1995, η Κροατία εισήγαγε μέσω του συγκεκριμένου δικτύου όπλα αξίας \$308 εκατομμυρίων⁴. Άλλο, επίσης γνωστό, παράδειγμα είναι εκείνο των κυκλωμάτων λαθρεμπορίας στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Όταν ξεκίνησε ο πόλεμος, οι Μουσουλμάνοι ήταν πιο κακά εξοπλισμένοι- και, στη συνέχεια, τον εξοπλισμό τους ανέλαβε η Third World Relief Agency (TWRA). Η TWRA, με έδρα τη Βιέννη και συνδέσμους σε χώρες με ισχυρά ερείσματα τρομοκρατίας (Σουδάν, Σαουδική Αραβία, Ιράν, Μαλαισία, Πακιστάν) συγκέντρωσε ένα ποσό της τάξεως \$350εκ. και αποτέλεσε τον βασικό κόμβο οργάνωσης και διακίνησης λαθραίων όπλων προς το Σεράγεβο⁵. Όταν το δίκτυο της TWRA «χτυπήθηκε» πολύ από τα δυτικά ΜΜΕ με αφορμή την άφιξη 120 τόνων λαθραίων όπλων τον Σεπτέμβριο 1992 στο Μάριμπορ, το Ιράν ανέλαβε τον εφοδιασμό των Κροατών. Στο διάστημα 1994-1995 εισέρευσαν στην Κροατία όπλα αξίας \$500 έως 800 εκατομμυρίων προερχόμενα από το Ιράν.⁶
- Χαρακτηριστικό είναι και το παράδειγμα του Κοσόβου, επειδή εδώ έχουμε διαπλοκή όχι μόνον πολιτικών και εμπόρων όπλων αλλά και ναρκο-κυκλωμάτων. Το Κόσοβο, όντας η φτωχότερη περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας εξηρτάτο σε μεγάλο βαθμό από τους

---

³ Marko Hajdinjak, Smuggling in Southeast Europe, Center for the Study of Democracy, 2002, p. 6.

⁴ Arms Transfer Deliveries and Total Trade, 1985-995, by Region, Organization, and Country, US Arms Control and Disarmament Agency: World Military Expenditures and Arms Transfers, 1996 http://www.state.gov/www/global/arms/wmeat96/100_150.pdf.

⁵ John Pomfret, How Bosnian Muslims Dodged Arms Embargo, The Washington Post, 22 September 1999.

⁶ United States Congress, Clinton-Approved Iranian Arms Transfers help turn Bosnia into militant Islamic base, Congressional Press Release, 16 January 1997, <http://globalresearch.ca/articles/DCH109A.html>.

πόρους που διετίθεντο για τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές. Μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας το Κόσοβο έμεινε ακέφαλο και ακυβέρνητο. Κάθε επενδυτική και παραγωγική δραστηριότητα ανεστάλη και οι πόροι από την υποτυπωδώς ανεπτυγμένη γεωργία και τα εμβάσματα της διασποράς δεν θα μπορούσαν να συντηρήσουν, κατά κανένα τρόπο, τους Αλβανούς της περιοχής. Τότε, η παλιά τέχνη των Αλβανών να κινούν τα νήματα των αγορών ναρκωτικών, λόγω των προνομιακών τους σχέσεων με τους Τούρκους και τις αγορές ναρκωτικών της μουσουλμανικής Ανατολής -και ιδιαίτερα, ηρωΐνης- στην Γερμανόφωνη Ευρώπη έγινε η βασική πλουτοπαραγωγική διαδικασία. Από το 1991 έως το 1994, τα ναρκοδολάρια αποτέλεσαν την βασική πηγή κοινωνικής πολιτικής (υγεία, εκπαίδευση) στο Κόσοβο. Μετά δε, τη Συμφωνία του Dayton (Νοέμβριος 1995), στην οποία δεν υπήρχε καμία ρύθμιση για το θέμα του Κοσόβου, και η πλειοψηφία των Κοσοβάρων στράφηκε στον ένοπλο αγώνα, τα ναρκο-δολάρια αποτέλεσαν την βασική πηγή χρηματοδότησης των δραστηριοτήτων του Απελευθερωτικού Στρατού του Κοσόβου- του γνωστού «UCK». Η [πραγματικότητα αυτή που έλαβε χώρα στη μέση της Ευρώπης αποτελεί ένα από τα ισχυρότερα πλήγματα στις αρχές οργάνωσης και διοίκησης της Ευρώπης και, μεταξύ άλλων, κατέδειξε και τη δυσκολία ενός αποτελεσματικού αγώνα κατά της διαφθοράς, στην πιο ακραία της εκδοχή, εκείνη του οργανωμένου εγκλήματος⁷.

Η μετάβαση στην ελεύθερη οικονομία

Ένα στοιχείο που ελέγχεται ως παράγων αύξησης της διαφθοράς είναι η μετάβαση από την ελεγχόμενη στην ελεύθερη οικονομία. Πολλά στελέχη του προηγούμενου καθεστώτος που διέθεταν τεχνογνωσία διοίκησης προσχώρησαν στα δίκτυα της διαφθοράς και με δεδομένο ότι οι νέοι που κατέλαβαν τις θέσεις των παλαιών στελεχών της δημόσιας διοίκησης δεν διαθέτουν πείρα και γνώσεις, τα δίκτυα διαφθοράς βρέθηκαν σε πολύ περισσότερο προνομιακή θέση για την προώθηση των συμφερόντων τους.⁸

Η γεωγραφική θέση ως παράγων ανάπτυξης της διαφθοράς

Ακόμη και η γεωγραφική θέση εκτιμάται από πολλούς ως παράγων αύξησης της διαφθοράς. Παρ' όλων που το επιχειρήμα, ότι περιοχές όπως τα Δυτικά Βαλκάνια αποτελούσαν πάντοτε μια προνομιακή έδρα του οργανωμένου εγκλήματος (βλ. ιδιαίτερα την

⁷ <http://www.balkanpeace.com/cib/kam/kosd/kosd01.shtml>.

⁸ Vadim Volkof, *Organized Crime, Market Building, and State-Formation in Post-communist Russia*, in *Economic Crime in Russia*, ed. A.V. Ledeneva and M. Kurkichiyan, Kluwer Law International, Britain, 2000, pp.43-61.

περίοδο 1920-30) -ως «γέφυρα του διαβόλου» μεταξύ Ανατολής και Δύσης- σήμερα φαίνεται ότι τα λογιστικά του οργανωμένου εγκλήματος και ιδιαίτερα τα λογιστικά μεγέθη του ναρκοεμπορίου επιβεβαιώνουν αυτή την παλιά πεποίθηση. Ωστόσο, η γενίκευση αυτού του επιχειρήματος είναι επικίνδυνη, επειδή καταδικάζει και στιγματίζει τους λαούς των περιοχών με βάση μια ρατσιστική αντίληψη (η οποία θα παρατεθεί πιο αναλυτικά στη συνέχεια).

Η παράδοση ως παράγων διαφθοράς

Εύφορο έδαφος για την ανάπτυξη της διαφθοράς αποτελεί, σύμφωνα με τους οπαδούς αυτής της προσέγγισης, η επικρατούσα εθνική παράδοση. Η μη ολοκλήρωση του αστικού μετασχηματισμού των παραδοσιακών Βαλκανικών κοινωνιών είχε ως αποτέλεσμα την μη ένταξη και την περιθωριοποίηση μεγάλων ομάδων του πληθυσμού οι οποίοι έχοντας μια παράδοση νομαδικού βίου -στον οποίο η ληστεία και η κλοπή ήταν οργανικά ενταγμένα- πέρασαν εύκολα στα δίκτυα του οργανωμένου εγκλήματος. Το προηγούμενο επιχείρημα έχει βρει έδαφος σε κύκλους ρατσιστών διανοουμένων της Δ. Ευρώπης, οι οποίοι βλέπουν τη «διαχωριστική γραμμή» Ανατολής και Δύσης να τελειώνει κοντά στην Τεργέστη⁹.

Η ράτσα

Στην ίδια συλλογιστική εμφανίζεται και μια περισσότερο επιθετική θεωρία η οποία, ιδιαίτερα για τα Βαλκάνια, βλέπει την συνεργασία κράτους-ληστών η οποία επιδοκιμάζεται από τους πολίτες των κρατών αυτών- και, κατά συνέπεια, νομιμοποιείται οιαδήποτε «διορθωτική» κίνηση η οποία θα επαναφέρει τους «βάρβαρους» στο σωστό δρόμο.

Το επιχείρημα της παράδοσης που δημιουργεί τη διαφθορά και το οργανωμένο έγκλημα συνοδεύεται από έναν σωματότυπο του «Βαλκάνιου» άξεστου, μονίμως ευέξαπτου, οπλισμένου ανθρώπου που δεν έχει καμία σχέση με το κοσμοπολίτη, εξευγενισμένο Δυτικό άνθρωπο.¹⁰ Αυτές οι «θεωρίες» που, βεβαίως, δεν έχουν σχέση με την επιστήμη αλλά συναντούν ευρεία αποδοχή από την κοινή γνώμη της Δύσης. Η ρατσιστική τους βάση περί πολύ-φυλετικών μισμάτων συναντά ευρεία αποδοχή στην εθισμένη από θεωρίες καθαρότητας δυτική κοινή γνώμη.

Στην άλλη πλευρά της ίδιας συλλογιστικής, βρίσκεται η πεποίθηση ότι η διαφθορά είναι αποτέλεσμα της Αμερικανικής επεμβατικής εξωτερικής πολιτικής. Είναι αλήθεια ότι

---

⁹ Thomas W. Gallant, *Brigandage, Piracy, Capitalism, and State-Formation: Transnational Crime from a Historical World Systems Perspective*, in *States and Illegal Practices*, ed. J.M.C. Heyman Berg, Oxford 1999.

¹⁰ Montenegrin Social Organization and Values: Political Ethnography of a Refugee Area Tribal Adaptation, AMS Press, New York, 1983. Επίσης, Gale Stokes, *Politics as Development: The Emergence of Political Parties in Nineteenth Century Serbia*, Duke University Press, Durham and London, 1990.

συχνά οι στρατιωτικές δυνάμεις εκτρέπονται από τον ρόλο τους, δημιουργούν ή συντηρούν κυκλώματα διαφθοράς σε συνεργασία με τοπικούς εγκληματίες με σκοπό τον προσπορισμό ιδίου οφέλους. Από το σημείο, όμως αυτό, μέχρι την καταδίκη της εξωτερικής πολιτικής μιας χώρας υπάρχει απόσταση και εκείνο που μπορεί να την γεφυρώσει είναι μια ιδεολογία/ιδεοληψία -περισσότερο ή λιγότερο επεξεργασμένη (η οποία πάντως, δεν έχει καμιά διαφορά με την προηγούμενη που ανθεί στη δυτική κοινή γνώμη).

4. Οι συνέπειες της διαφθοράς

- Η διαφθορά χαρακτηρίζεται ως το μεγαλύτερο εμπόδιο για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Η διαφθορά πλήττει ιδιαίτερα τα πτωχότερα στρώματα -αντίθετα απ' ό,τι συχνά παρερμηνεύεται- οι οποίοι εξαρτώνται περισσότερο από τους πλούσιους από τις δημόσιες υπηρεσίες και δυσκολεύονται να καταβάλουν τα ποσά που απαιτούνται ως δώρα προκειμένου να εξυπηρετηθούν.
- Η διαφθορά στρέφεται κατά της κοινωνικής ανάπτυξης, αφού διαβρώνει το δίκαιο και το θεσμικό πλαίσιο επί του οποίου οικοδομείται η κοινωνική ανάπτυξη.
- Η διαφθορά αποθαρρύνει τις επενδύσεις, αποδυναμώνει τον ανταγωνισμό και υπονομεύει την οικονομική ανάπτυξη.
- Η διαφθορά συμβάλλει στην εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών για λίγους, υποχρεώνοντας τους πολλούς στην ανέχεια και την αθλιότητα. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των χωρών που παράγουν πετρέλαιο.
- Η διαφθορά υποσκάπτει τις θεσμικές βάσεις, τα προγράμματα και τις πολιτικές για τον έλεγχό της.
- Η διαφθορά εξαθλιώνει τη δημόσια διοίκηση, αφού η διάβρωση του προσωπικού της σε κρίσιμους τομείς (υγεία, παιδεία) δεν επιτρέπει την παροχή ποιοτικών υπηρεσιών για όλους.

5. Εφαρμοσμένες δημόσιες πολιτικές για την καταπολέμηση της διαφθοράς

Α) Η μέχρι τώρα αξιολόγηση της προόδου που έχει συντελεστεί σε σχέση με τη δέσμευση των χωρών για τον έλεγχο και τον περιορισμό της διαφθοράς είναι μάλλον απογοητευτική. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά ότι η σύμβαση του ΟΗΕ κατά της διαφθοράς που ανακοινώθηκε τον Δεκέμβριο 2003¹¹ έχει υπογραφεί, μέχρι τώρα, μόνο από 9 χώρες σε σύνολο 113 (Αλγερία, Μπενίν, Ελ Σαλβαδόρ, Κένυα, Μαδαγασκάρη, Ναμίμπια, Σιέρα Λεόνε,

---

¹¹ United Nations Convention against Corruption (resolution 55/25, annex 1), στο www.unodc.org.

Σρι Λάνκα, και Ουγκάντα), ενώ την αρχική αισιοδοξία για τη σύμβαση του ΟΟΣΑ κατά της δωροδοκίας που τέθηκε σε ισχύ τον Φεβρουάριο 1999¹² την έχει διαδεχθεί η απαισιοδοξία, αφού από τότε μέχρι τότε δεν έχει αναφερθεί ούτε από μια χώρα μέλος του μια καταδίκη. Για τα κράτη μέλη της ΕΕ τα πράγματα είναι ακόμη χειρότερα, αφού η ΕΕ δεν μπόρεσε μέχρι τώρα να βρει έναν κοινό κανονιστικό τόπο για να ρυθμίσει ενιαία τα θέματα της διαφθοράς¹³. Κάθε κράτος μέλος έχει μια δική του νομοθεσία και επιτροπές-όργανα για την καταπολέμηση της διαφθοράς -συχνά με έναν διακοσμητικό χαρακτήρα, σύμφωνα με μια πρόσφατη έκφραση της Διεθνούς Διαφάνειας. Σ' αυτή την Ένωση, προστέθηκαν δέκα νέα μέλη προερχόμενα από την πρώην κομμουνιστική οικογένεια- και ο καθένας αντιλαμβάνεται το μέγεθος των προβλημάτων που δημιουργούνται καθώς και την μάλλον απαισιόδοξη προοπτική που διαγράφεται για την Ευρώπη να πρωτοστατήσει στον αγώνα κατά της διαφθοράς.

Β) Σε επίπεδο χωρών υπάρχει μια αξιοσημείωτη κινητικότητα η οποία αποδίδει, σε μερικές περιπτώσεις, καρπούς. Η αποτελεσματικότητα των πολιτικών κατά της διαφθοράς είναι, πάντως, ευθέως συναρτημένη με τη στάση των μεγάλων κρατών και των διεθνών οργανισμών οι οποίοι ασκούν ουσιαστικά την οικονομική και κοινωνική πολιτική σε πολλές χώρες του τρίτου κόσμου μέσω των χρηματοδοτικών προγραμμάτων. Η πολιτική τόσο της Διεθνούς Τράπεζας όσο και του Διεθνούς Ταμείου αλλά και του ΟΟΣΑ και της ΕΕ ελέγχονται ως αναποτελεσματικές, αφού με το «ένα χέρι» χρηματοδοτούν διεφθαρμένα καθεστώτα τα οποία με «το άλλο χέρι» ελέγχουν σε σχέση με την πρόοδο τους στην «καθαρή διακυβέρνηση». Παρ' όλον ότι ο εκφραζόμενος από πολλούς επικριτές των διεθνών οργανισμών και των ΗΠΑ σκεπτικισμός για την αποτελεσματικότητα της ακολουθούμενης πολιτικής κατά της διαφθοράς έχει ένα ισοπεδωτικό χαρακτήρα, υπάρχουν ακόμη σημαντικά περιθώρια βελτίωσης της συμμετοχής των κρατικών διοικήσεων στην πολιτική κατά της διαφθοράς -και, υπ' αυτή την έννοια και των διεθνών οργανισμών.

Γ) Οι ειδικότεροι τομείς πολιτικής στους οποίους μπορούν να εφαρμοστούν αποτελεσματικά προγράμματα ελέγχου και πάταξης της διαφθοράς, όπως έχει καταδειχθεί από τις έρευνες, είναι:

---

¹² OECD, "Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transaction", στο www.oecd.org.

¹³ Παρ' όλον ότι στην Ευρώπη το μέγεθος των δημοσίων συμβάσεων ανέρχεται σε περίπου 1500 δις Ευρώ, βλ. σχετικά για την προσπάθεια της Επιτροπής να ευθυγραμμίσει την κοινοτική νομοθεσία www.europa.eu.int/comm/internal_market/publicprocurement/docs/public-proc-market-final-report_en.pdf

5.1. Οικονομικές πολιτικές (ειδικότερα: δημόσια έργα)

Προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος της Διεθνούς Κοινότητας (ΟΗΕ) που είναι η μείωση του απόλυτου αριθμού του πληθυσμού που ζει σε συνθήκες ακραίας φτώχειας στο μισό, μέχρι το 2015, πρέπει να μπει φραγμός στα παράνομα έσοδα που προέρχονται από τη διαφθορά στις δημόσιες συμβάσεις. Εκτιμάται ότι στα 4 τρις\$ των δαπανών για τις δημόσιες συμβάσεις παγκοσμίως, ένα ποσό της τάξεως των 400 δις\$ χάνεται λόγω της διαφθοράς και καταλήγει στις τσέπες των διεφθαρμένων.

Έχει αποδειχθεί ότι πολιτικές που ευνοούν το «κλείσιμο της ψαλίδας» μεταξύ πλουσίων και φτωχών, καταπολεμούν παράλληλα και τη διαφθορά. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στις πετρελαιοπαραγωγές χώρες, αφού σ' αυτές σημειώνεται ιδιαίτερη έξαρση της διαφθοράς. Σύμφωνα με τον CPI (Corruption Perceptions Index) οι πετρελαιοπαραγωγές χώρες Αγκόλα, Αζερμπαϊτζάν, Τσαντ, Εκουαδόρ, Ινδονησία, Ιράν, Ιράκ, Καζακστάν, Λιβύη, Νιγηρία, Ρωσία, Σουδάν, Βενεζουέλα και Υεμένη έχουν εξαιρετικά χαμηλή βαθμολογία. Οργανωμένα καρτέλ εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων σε συνεργασία με τοπικές ελίτ -και, συχνά (βλ. τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες που προέκυψαν από τη διάσπαση της Γιουγκοσλαβίας) με υποστηρικτές οργανωμένα εγκληματικά δίκτυα- ελέγχουν το κύκλωμα εκμετάλλευσης και διανομής του πετρελαίου αποκομίζοντας τεράστια κέρδη, ενώ οι τοπικές οικονομίες πένονται· η Ινδονησία, για παράδειγμα, η οποία είναι η τέταρτη πετρελαιοπαραγωγός χώρα του κόσμου εισάγει πετρέλαιο από την Σιγκαπούρη στην οποία βρίσκονται τα διυλιστήρια του δικού της πετρελαίου¹⁴.

5.2. Αναδιανεμητικές πολιτικές υπέρ των ασθενεστέρων

Πολιτικές, αντιθέτως, που δεν υποστηρίζουν αναδιανεμητικές πρακτικές και δεν συνηγορούν σε γενναίες αποφάσεις υπέρ των ασθενέστερων κοινωνικών ομάδων, υποκινούν και τροφοδοτούν τη διαφθορά¹⁵. Στις οικονομικές πολιτικές που καταπολεμούν τη διαφθορά ανήκουν και εκείνες που καταργούν το μονοπώλιο του κράτους στην παροχή υπηρεσιών, ενισχύοντας, όμως, παράλληλα τις αρχές της υπευθυνότητας και της λογοδοσίας.

---

¹⁴ Peter Eigen «Corruption robs countries of their potential, especially oil-rich countries», Foreign Press Association, London, 20 October 2004.

¹⁵ Thomas, V./ Dailami, M., et al., *The Quality of Growth*, The World Bank Institute, Oxford University Press, Oxford 2000.

5.3. Πολιτικές ενίσχυσης της δημοκρατίας και της αποκέντρωσης (ειδικότερα: το δικαίωμα στην πληροφόρηση)

Πολιτικές πρωτοβουλίες που ενδυναμώνουν τους θεσμούς, τη δημοκρατία και την κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς και μέτρα για την ενίσχυση της αποκέντρωσης, τη βελτίωση του επαγγελματισμού των δημοσίων λειτουργιών, την αύξηση των μισθών και των εν γένει απολαβών τους θεωρούνται ότι συμβάλλουν στην μείωση της διαφθοράς.

Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται, μεταξύ αυτών, στις πολιτικές **«πρόσβασης στις πληροφορίες»**, αφού τούτο θεωρείται βασική προϋπόθεση διασφάλισης των ατομικών δικαιωμάτων των πολιτών και του δημοκρατικού ελέγχου. Η πληροφόρηση των πολιτών και των επιχειρήσεων δεν αντιμετωπίζεται μόνο ως μια παθητική αλλά και ως μια διαδραστική διαδικασία επικοινωνίας- η οποία σήμερα είναι εφικτή ιδίως λόγω της ραγδαίας ανάπτυξης των τεχνολογιών επικοινωνίας (βλ. κινητά τρίτης γενιάς). Οι δυνατότητες πληροφόρησης αυξάνονται ευθέως με τον βαθμό ευρωστίας της κοινωνίας πολιτών¹⁶. Σε κάθε περίπτωση, σήμερα 50 χώρες εγγυώνται μέσω ενός κατάλληλου θεσμικού πλαισίου την προσβασιμότητα των πολιτών σε δημόσιες και κυβερνητικές πληροφορίες- και το γεγονός αυτό από μόνο του πιστοποιεί όχι μόνο την άμεση σχέση της τεχνολογίας με την ενίσχυση του δικαιώματος πληροφόρησης αλλά και, εν τέλει, με τη δημοκρατία, την κατοχύρωση και την διεύρυνσή της. Ιδιαίτερα για το τελευταίο επιχείρημα, το οποίο από πολλούς αμφισβητείται, αξίζει να αναφερθεί ότι ενώ το δικαίωμα στην πληροφόρηση περιλαμβάνεται στο σώμα των αξιών του Διαφωτισμού -και, τουλάχιστον στην Ευρώπη είναι μεταξύ των θεωρητικών κοινός τόπος, εδώ και μερικούς αιώνες- οι μισοί από του ισχύοντες σήμερα νόμους που επιτρέπουν την προσβασιμότητα των πολιτών στη δημόσια και κυβερνητική πληροφορία έχουν ψηφιστεί **κατά την τελευταία δεκαετία**. Πόσοι, για παράδειγμα, γνωρίζουν ότι η Γερμανία και η Ελβετία δεν έχουν ακόμη ψηφίσει νόμο για την ακώλυτη πρόσβαση των πολιτών στα κυβερνητικά έγγραφα και ότι κατατάσσονται στην ίδια κατηγορία (των χωρών που βρίσκονται κοντά στην ψήφιση ενός σχετικού κανονιστικού πλαισίου) με την Μποτσουάνα, την Αιθιοπία και το Μπαγκλαντές;¹⁷

---

¹⁶ Πληροφορίες για τις χώρες που έχουν θεσμικό πλαίσιο για την πληροφόρηση των πολιτών σε σχέση με τα κυβερνητικά δρώμενα περιέχονται στο www.freedominfo.org/survey.htm που φιλοξενείται μια παγκόσμια έρευνα για την προσβασιμότητα των πολιτών στις δημόσιες πληροφορίες.

¹⁷ Βλ. τους σχετικούς χάρτες με τις χώρες που διαθέτουν κανονιστικό πλαίσιο για την προσβασιμότητα στις δημόσιες πληροφορίες και με τις χώρες που δεν το διαθέτουν, στο www.privacyinternational.org/issues/foia/foia-laws.jpg.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να τονιστεί ξανά ο θετικός ρόλος των διεθνών οργανισμών στην προώθηση των σχετικών ρυθμιστικών πλαισίων- ιδίως, όσον αφορά τις αναπτυσσόμενες χώρες- αλλά και στο σύνολο των επεξεργασιών που αφορούν την διαφάνεια και την καθαρότητα της διοικητικής δράσης.

Για μια αποτελεσματική δημόσια πολιτική κατά της διαφθοράς πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στα ακόλουθα πέντε στοιχεία¹⁸:

- Βελτίωση της πολιτικής υπευθυνότητας.
- Ενίσχυση της συμμετοχής της κοινωνίας πολιτών στα κοινά.
- Δημιουργία ενός ανταγωνιστικού ιδιωτικού τομέα.
- Θεσμικοί περιορισμοί της εξουσίας
- Βελτίωση του μάνατζμεντ του δημόσιου τομέα.

5.4. Πολιτικές για τη βελτίωση της υπευθυνότητας των κυβερνήσεων

A) Οι μεγάλες χώρες -κι απ' αυτές ιδιαίτερα οι ΗΠΑ- υποδεικνύονται από τους διεθνείς οργανισμούς που ασχολούνται με την διαφάνεια ως έχουσες ιδιαίτερη ευθύνη στην δημιουργία/είτε στη συντήρηση κυκλωμάτων διαφθοράς. Η Διεθνής Διαφάνεια καλεί, για παράδειγμα, επειγόντως τις δυτικές κυβερνήσεις που βρίσκονται στο Ιράκ να υποχρεώσουν με θεσμικό τρόπο τις εταιρείες πετρελαίων να δημοσιεύουν τι ποσά καταβάλλουν σε φόρους και δικαιώματα για την άντληση πετρελαίου και των παραγώγων του είτε στις κυβερνήσεις είτε στις κρατικές εταιρείες πετρελαίου της παραγωγού χώρας. Καλεί επίσης τις τοπικές κυβερνήσεις να δημοσιεύουν τα έσοδα που έχουν από την εκμετάλλευση του πετρελαίου και τη διασταύρωσή τους από ανεξάρτητα ελεγκτικά σώματα.

B) Αμφιλεγόμενη κατά πόσον συμβάλλει στην πολιτική υπευθυνότητα, είναι η συζήτηση για την επιβολή ποινών και προστίμων στις πιο διεφθαρμένες χώρες του κόσμου. Άλλοι υποστηρίζουν ότι θα πρέπει να επιβληθούν σκληρές ποινές (διακοπή ανθρωπιστικής βοήθειας, εμπορικό εμπάργκο) στις χώρες που δεν σημειώνουν πρόοδο στη μείωση της διαφθοράς, ενώ άλλοι θεωρούν ότι η επιβολή ποινών στις πιο διεφθαρμένες χώρες που είναι, ταυτόχρονα, και φτωχές χώρες θα ισοδυναμούσε με διπλή τιμωρία του λαού ο οποίος πλήττεται από την διαφθορά. Στην πράξη, συνήθως, προκρίνεται η συνεχής υποστήριξη και πίεση των κυβερνήσεων να λάβουν ή να εντείνουν τα μέτρα κατά της διαφθοράς.

---

¹⁸ Έχει αποδειχθεί ότι η αποτελεσματική πάταξη της διαφθοράς δεν επιτυγχάνεται μόνο με την συμπτωματική αντιμετώπιση των φαινομένων της διαφθοράς αλλά με μια συστηματική μελέτη των αιτών που την προκαλούν. Η Παγκόσμια Τράπεζα σε μια πενταετία έχει χρηματοδοτήσει και υποστηρίξει περισσότερες από 600 μελέτες και έρευνες για τη διαφθορά σ' όλο τον κόσμο.

Γ) Η μάχη κατά της διαφθοράς μέσω της ανύψωσης του βαθμού κοινωνικής ευθύνης όλων όσων συμμετέχουν στα κοινωνικά δρώμενα είναι επίπονη, απαιτεί μεγάλο βάθος χρόνου και συντονισμό προσπαθειών. Διεφθαρμένοι δεν είναι μόνο οι πολιτικοί και οι δημόσιοι υπάλληλοι, αλλά και οι τραπεζίτες και οι δικηγόροι και οι λογιστές και οι μηχανικοί που ασχολούνται με τα δημόσια έργα.

5.5. Πολιτικές για τη μεγαλύτερη κοινωνική υπευθυνότητα των πολιτικών

Η πολιτική υπευθυνότητα και η πολιτική βελτίωσή της αναφέρεται στους μηχανισμούς ελέγχου των πράξεων και τη συμπεριφοράς των εκπροσώπων του πολιτικού συστήματος και στη συστηματική προσπάθεια ελέγχου της μέσα από τη δημιουργία αποτελεσματικών μηχανισμών ελέγχου της. Τούτο είναι επιβεβλημένο, αφού οι πολιτικοί όλο και σε μεγαλύτερο ποσοστό λαμβάνουν αποφάσεις από τις οποίες έχουν ίδιο, προσωπικό όφελος- και, μάλιστα, αυτό συχνά συμβαίνει, ενώ διακηρύσσουν την αποφασιστικότητά τους για την πάταξη της διαφθοράς.

Η υπευθυνότητα αυξάνεται πράγματι μόνο όταν βελτιώνεται ο βαθμός αποτελεσματικότητας των ποινών που επιβάλλονται καθώς και όταν ο μηχανισμός παρακολούθησης των πράξεων και των αποφάσεων των πολιτικών βελτιώνεται επίσης σημαντικά.

Τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται για να πετύχουμε τον προηγούμενο στόχο μας είναι πολλά, αλλά από αυτά θα περιοριστούμε σήμερα μόνο στον πολιτικός ανταγωνισμό, και τη χρηματοδότηση των κομμάτων σε συνδυασμό με την πίεση της κοινής γνώμης.

5.6. Ο πολιτικός ανταγωνισμός

A) Η συμμετοχή περισσότερων κομμάτων και ομάδων, μέσα από έναν, κατά το δυνατόν, **αναλογικότερο εκλογικό νόμο** αποτελεί ένα παραδοσιακό όπλο για την καταπολέμηση της διαφθοράς. Εννοείται, όμως, ότι δεν θα πρέπει να γίνεται κατάχρηση του μέτρου της συμμετοχικότητας και της αναλογικότητας, ώστε να αποδυναμώνεται η ίδια η θεσμική βάση του πολιτικού συστήματος. Ο πολιτικός ανταγωνισμός διασφαλίζεται και με την ύπαρξη ισχυρών ομάδων συμφερόντων που συνεργάζονται στενά με τα πολιτικά κόμματα, έτσι ώστε να μπορούν να προωθούν τα αιτήματά τους.

B) Ο υγιής πολιτικός ανταγωνισμός διασφαλίζεται μόνον με την ύπαρξη ισχυρών ελεγκτικών μηχανισμών οι οποίοι είναι ανεξάρτητοι από την εκτελεστική εξουσία- τέτοιοι μηχανισμοί είναι είτε οι ανεξάρτητες αρχές είτε η δικαιοσύνη η οποία πρέπει να έχει την μείζονα θωράκιση έναντι των παρεμβάσεων του πολιτικού συστήματος. Συνήθως υπάρχει

έναν ανηλεές πόλεμος μεταξύ των κυβερνήσεων και των πάσης φύσεως «Watchdogs», τα οποία θεσμοθετούνται και δραστηριοποιούνται πάντοτε υπό την πίεση συνήθως εξω-εθνικών κέντρων είτε υπό την πίεση της κοινωνίας πολιτών (βλ. το παράδειγμα της ENRON και τον ρόλο μιας οργάνωσης της κοινωνίας πολιτών, του *Center for Responsive Politics*, στην αποκάλυψη των σχέσεων της επιχείρησης με στελέχη της κυβέρνησης Bush). Ο υγιής ανταγωνισμός διασφαλίζεται επίσης με την ομαλή λειτουργία της διωκτικής διαδικασίας για παράνομες πράξεις των πολιτικών. Το συνηθέστερο εμπόδιο το οποίο παρεμβάλλουν οι κυβερνήσεις σ' αυτή την διαδικασία είναι οι πολλαπλές προϋποθέσεις άρσης της βουλευτικής ασυλίας. Σε 34 χώρες που διερευνήθηκαν πρόσφατα από την Διεθνή Διαφάνεια, οι περισσότερες παρενέβαλαν σημαντικά προσκόμματα στην άρση της βουλευτικής ασυλίας, με χώρες που θέτουν τα περισσότερα εμπόδια την Ιταλία και το Κιργιστάν¹⁹.

Σημαντικά επίσης εμπόδια στην δίωξη των διεφθαρμένων πολιτικών παρεμβάλλονται και από το *δίκαιο έκδοσης* κάθε χώρας, αφού δεν υπάρχει μια ενιαία κανονιστική ρύθμιση γι' αυτό.

Τελευταία σημαντική παράμετρος στην κάλυψη των διεφθαρμένων πολιτικών είναι εκείνη που παρέχεται από το *τραπεζικό απόρρητο* έτσι όπως αυτό κατοχυρώνεται σε συγκεκριμένες χώρες. Για να αναφέρουμε μόνο ένα παράδειγμα: Στο γνωστό αρνητικό παράδειγμα της Ελβετίας με τους μακρούς χρόνους άρσης του απορρήτου των τραπεζικών λογαριασμών οφείλεται η μη δίωξη -επί πενταετία- της Μπενναζίρ Μπούτο για την επιστροφή 250.000\$, τα οποία αυτή και η οικογένειά της είχαν κλέψει από το δημόσιο ταμείο του Πακιστάν.

5.7. Η χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων

Η Παγκόσμια Τράπεζα ισχυρίζεται ότι δεν έχει βρεθεί μέχρι τώρα ένα αξιόπιστο σύστημα χρηματοδότησης των πολιτικών κομμάτων το οποίο να μην παραβιάζεται από τους πολιτικούς. Είναι τόσες πολλές οι περιπτώσεις και οι δυνατότητες χρηματισμού τους (με συνηθέστερα κανάλια: τα δημόσια έργα, τις κρατικές επιχειρήσεις, τις ιδιωτικοποιήσεις, και τη δυνατότητα τοποθέτησης ανθρώπων σε θέσεις-κλειδιά στον κρατικό μηχανισμό) που καταντά σισύφεια η προσπάθεια ελέγχου των πολιτικών. Σήμερα υπάρχουν χώρες όπου οι ιδιοκτήτες των μέσων ενημέρωσης κατέχουν και κυβερνητικά αξιώματα -π.χ. η Γουατεμάλα, η Ουρουγουάη και η, περισσότερο γνωστή στην Ευρώπη, Ιταλία του Μπερλουσκόνι.

---

¹⁹ TI, Global Corruption Report 2004, Executive Summary, σ. 2.

Η Ελλάδα αναφέρεται επίσης μεταξύ των χωρών στις οποίες εκδηλώνεται μια συμπαίγνια των πολιτικών κομμάτων, αφού οι υφιστάμενοι νόμοι δεν εφαρμόζονται και αντί αυτού ψηφίζονται νέοι οι οποίοι παραμένουν επίσης ανεφάρμοστοι (Χαρακτηριστικό παράδειγμα: Στις εκλογές του 2000, παρ' όλων ότι υπήρξαν συγκεκριμένες καταγγελίες για παραβίαση του ισχύοντος νόμου για τα οικονομικά όρια των προεκλογικών δαπανών, δεν κινήθηκε καμιά διωκτική διαδικασία και, αντί αυτού, η τότε κυβέρνηση έφερε και ψήφισε νέο νόμο στη Βουλή για την χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων και τον έλεγχο των προεκλογικών δαπανών).

Η προσπάθεια επικεντρώνεται, σήμερα, σε ρυθμίσεις που να έχουν **αναδρομικό τιμωρητικό αποτέλεσμα**, από τη μια, και από την άλλη, στη δημιουργία μιας **ανεξάρτητης δικαιοσύνης**, ενός **ανεξάρτητου τύπου και μέσω μαζικής ενημέρωσης** καθώς και ενός **εναργούς εκλεκτορικού σώματος**.

Επιμέρους μέτρα -ενδεικτικά της προσπάθειας ελέγχου της ασυδοσίας των πολιτικών- είναι:

- Κάθε πηγή χρηματοδότησης πρέπει να είναι διαφανής και γνωστή πριν από τις εκλογές. Διαθέσιμοι λογαριασμοί επίσης πρέπει να είναι γνωστοί και ανοιχτοί σε καταστατικό έλεγχο.
  - Πρέπει να υπάρχει πλήρης απαγόρευση χρήσης των κρατικών πηγών για πολιτικούς σκοπούς. Τα κόμματα και τα πολιτικά στελέχη δεν πρέπει να χρησιμοποιούν κρατικές χρηματοδοτήσεις, ταχυδρομικές υπηρεσίες πληρωμένες από το κράτος, αυτοκίνητα, κομπιούτερς.
  - Όριο δαπανών: σε πολλές χώρες υπάρχει ένα κανονιστικά κατοχυρωμένο όριο εκλογικών δαπανών, του οποίου ο έλεγχος γίνεται από ισχυρές ελεγκτικές αρχές. Σε συνδυασμό μ' αυτό χορηγείται δωρεάν χρόνος στην τηλεόραση για τους υποψηφίους και, γενικά, υπάρχει μια τάση ελάφρυνσης των υποψηφίων από τις υπέρογκες δαπάνες.
  - Απαγόρευση διορισμών πριν από προεκλογικές περιόδους και απαγόρευση πάσης φύσεως ομηρία εργαζομένων /ενίσχυση της ουδετερότητας της δημόσιας υπηρεσίας ώστε να μην μπορεί να χρησιμοποιηθεί από του πολιτικούς ως μέσον άσκησης πίεσης σε εξαρτημένους η ευεπίφορους να εξαρτηθούν δημοσίους υπαλλήλους.
5. Δημιουργία ανεξάρτητων μηχανισμών ελέγχου των πολιτικών δαπανών, όπως τα ειδικά εκλογικά δικαστήρια που υπάρχουν στον Καναδά, στην Ινδία, στη Ν. Αφρική και αλλού.

Πέρα από τις δημόσιες πολιτικές:

6. Οι πολιτικές των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης / Η πίεση της κοινής γνώμης / Διαφθορά και Σκάνδαλα

Ιδιαίτερα όσον αφορά τις παλαιότερες Δημοκρατίες -μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνονται οι χώρες της ΕΕ- ένα σύνθετο μέσον με το οποίο ασκείται πίεση για την προώθηση των πολιτικών διαφάνειας είναι και τα σκάνδαλα τα οποία αποκαλύπτονται, ιδίως, μέσω ενεργών και ανεξάρτητων ΜΜΕ και οι σχετικές καμπάνιες που διοργανώνονται σε σχέση μ' αυτά. Είναι γνωστό στις κοινωνικές επιστήμες, ήδη από την εποχή της «θεωρίας της ετικέτας» και της «συμβολικής αλληλεπίδρασης» ότι πολλές φορές οι καμπάνιες ή τα σκάνδαλα διαφθοράς είναι κενά περιεχόμενου και μέσω αυτών επιδιώκεται η παρέλκυση του κοινού από άλλα σοβαρότερα προβλήματα η μέσω αυτών επιδιώκεται ακριβώς το αντίθετο, δηλαδή, η συσκότισή τους. Έχει επίσης, ιστορικά, αποδειχθεί ότι η επαπαίτηση σοβαρών ποινών οι οποίες είτε δεν εφαρμόζονται είτε υποσκάπτονται από ακριβώς αντίθετες πολιτικές οι οποίες συντρέχουν με τις απαγορευτικές, οδηγεί στην εμφάνιση και την εδραίωση εκείνων ακριβώς των φαινομένων των οποίων την δίωξη υποτίθεται ότι επεδίωκε ο ρυθμιστής τους. Τέτοια φαινόμενα αναφέρονται πολλά στον εικοστό αιώνα, με κυριότερα τον πόλεμο κατά της ποταπαγόρευσης ή τους νόμους κατά της μαριχουάνας στις ΗΠΑ οι οποίοι, ως γνωστόν, δεν κατέληξαν απλώς σε αδιέξοδο αλλά υπέθαλψαν άνομα και παράνομα συμφέροντα κύκλων της μαφίας οι οποίοι πλούτισαν από τη σχετική ηθικολογική εκστρατεία.

Πάντως, η γενίκευση των συμπερασμάτων που προκύπτουν από τις συγκεκριμένες αυτές περιπτώσεις πρέπει να αποφεύγεται, αφού οδηγεί σε θεωρητικό και πρακτικό αδιέξοδο, καταλήγοντας σε συνομοσιολογία και ολοκληρωτισμό.